

נאמנות הרופאים (1)

במאמרנו הקודם פתחנו את הדיון בסוגיא הסבוכה של "נאמנות הרופאים". עסקנו בסוגיא במסכת נדה, שם דנו הפוסקים האם יש מקור מן הגמרא לכך שהרופאים נאמנים, או לא. בנוסף, הבאנו את יסוד הסוגיא לגבי אישה הרואה מחמת תשמיש.

לפני שנמשיך בסקירת הסוגיות ההלכתיות, ננסה לבחון שאלה עקרונית: אלו סיבות בעצם יכולות לתמוך בנאמנות לרופאים, ואלו סיבות גורמות לחלק מהפוסקים להסתייג מכך? על אלו רופאים מדובר?

המשנה ביומא (ח, ה) אומרת:

"עוברה שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה חולה מאכילין אותו על פי בקיאים ואם אין שם בקיאים מאכילין אותו על פי עצמו עד שיאמר דיי".

מיהם הבקיאים? מפרש הברטנורא: "רופאים מומחין באומנותן".

ואכן, כך הלכה, שיש לסמוך בהלכה חמורה זו על הרופאים, אפילו נכרים, כמבואר בשולחן ערוך (אורחי חיים סימן תריח, א). הלכה זו נכונה גם לדעות הסוברות שאין לסמוך על הרופאים, משום שכאן מדובר בפיקוח נפש, שבו הכלל הוא שאפילו ספק פיקוח נפש דוחה כל עבירות שבתורה, ולכן, אף אם באופן כללי איננו מאמינים לרופאים, מכל מקום "ספק" יש בכוחם לעורר, ולכן נלך אחרי דבריהם.

אך גם בהלכה זו אנו מוצאים פקפוקים. כך כותב התפארת ישראל:

"אפילו רופא עכו"ם, אם אומר שכשיתענה אפשר שישתכן, מאכילין אותו. ולפי עניות דעתי, האידנא (=בימינו) יש להתיישב בדבר, דבעיני ראיתי דשבקו להמנותייהו (=שהזניחו את נאמנותם), דלכל חולי קל אומרים תמיד שכשיתענה ישתכן".

כלומר בעל התפארת ישראל מפקפק האם אכן יש לסמוך על הרופאים לענין זה, משום שהניסיון הוכיח שהם אומרים על כל חולי קל שמסוכן לו להתענות, וזאת, מן הסתם (למרות שהוא אינו מציין סיבה זו), משום שמצות התענית קלה בעיניהם ביותר, והם אינם מתייחסים אליה בחומרה הנדרשת. דבריו מתייחסים לרופאים שאינם יהודים, אפילו אם הם מומחים, אך הביאור הלכה (בסימן שכח) מרחיב את הדברים גם לחלק מהרופאים היהודים. בשולחן ערוך שם (סעיף י') נפסק:

"כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת; ואם רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך, מחללין;

ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל. הגה: וי"א דוקא ישראלים, אבל סתם אי"י שאינן רופאין לא מחזקינן אותם כבקיאים (איסור והיתר הארוך)."

כאן ישנה חלוקה מאוד מעניינת. באופן בסיסי כותב השולחן ערוך, שקביעת ההלכה האם חולי מסויים נחשב חולי שיש בו סכנה, אף אם אינו מהחולאים שחז"ל התייחסו אליהם כך, נתונה בידי הרופאים. אך כאן ישנו חידוש: מאחר ומדובר בספק פיקוח נפש, אין צורך דווקא ברופא מומחה, וכל אדם נחשב "מומחה קצת", דהיינו אם הוא בא ואומר שיש בדבר לפי ידיעתו סכנה – שומעים לו לחלל את השבת (שהרי גם למי שאינו מומחה יש לפעמים ידע רפואי). על כך כותב הרמ"א בשם הספר איסור והיתר, לחלק בזה בין ישראלים לנכרים. בקרב יהודים, ישנה נאמנות גם כאשר אין מדובר ברופא, וכפי שמבאר המשנה ברורה: "דכיון שהוא מצווה על שבת ואומר לחללו ודאי סומך על המחאתו"; אך אין כך הדבר כשמדובר בנכרי. אם הוא רופא – ניתן לסמוך עליו, ואם לאו – אין לסמוך עליו, משום שאנו מפקפקים בנאמנותו כאשר מצות השבת אינה חשובה בעיניו.

תיכף נשוב לביאור חלוקה זו, אך על עצם ההלכה הסומכת גם על רופא נכרי, מביא הביאור הלכה את דברי התפארת ישראל הנ"ל, ומוסיף:

"וכיוצא בדבריו כתב בשו"ת רמ"ץ (אורח חיים סימן ט"ל אות יו"ד) וכן בשו"ת רוח חיים (סימן תקנ"א אות ד') גם לענין רופאי ישראל, שהרבה מהם חשודים לעבור על דברי תורה ולחלל שבת, וגם הם אינם מתענים מצד אפקירותא, צריך עיון רב אם יש לסמוך עליהם, עיי"ש. ובאמת הדבר תלוי לפי ראות עיני המורה את הענין. וכמו שכתב בספר מטה אפרים סימן תרי"ח אות ב' וז"ל: "והדבר תלוי בראות עיני המורה ובבקיאותם בעיונם בענין הזה" עיי"ש".

ניתן אם כן לזהות בדברי הפוסקים חשש משמעותי לא מכך שאין מדובר במומחים שיכולים לספק לנו מידע מדויק, אלא מכך שהם עלולים להטות את התוצאות ואת ההערכות, ולכל הפחות לספק הערכות ללא עיון מספק, ביודעין או בלא יודעין, מתוך כך שהמשמעות ההלכתית של הכרעות אלה, אינן משמעותיות עבורם. לכן, ממליץ הביאור הלכה למורה ההוראה להיות בקי בעצמו בדברים בכדי שיוכל להבין את המצב ואת משקלן של המלצות הרופא.

(יודגש: אין כאן חשד בקלות ראש וברשלנות מקצועית. ההיפך הוא הנכון. רופא שאינו מודע למרכזיותו וחשיבותו של מצוות התורה, יהיה צודק מנקודת מבטו הרפואית כאשר הוא ינחה את המטופל להתרחק עד הקצה האחרון מן הסכנה. כך למשל אצל חולה לב השואל האם יוכל לצום. יאמר הרופא: מה לי ולצרה זו? למה לקחת סיכון קל שבקלים? עדיף שלא

יצום. בעוד שהדבר נכון מבחינה רפואית, אילו היה הרופא מודע למשמעות של צום יום הכיפורים היה בוחר שוב ושוב האם אמנם ישנה סכנה משמעותית בצום או לא).

ואכן, יש לדעת שכלל הוא בהלכות איסור והיתר, שאין נאמנות אלא למי שבעצמו מקפיד על המצוות הללו. אין אפשרות לסמוך על אדם שאינו שומר כשרות, כאשר הוא מכריז בפניו שהמזון כשר. הסיבה שלמרות זאת הנטייה העיקרית בדברי הפוסקים היא אכן לסמוך במידה זו או אחרת על דברי הרופאים, יכולה לנבוע ממספר סיבות.

1. מאחר ומדובר באנשי מקצוע, יש לנו לסמוך עליהם שכאשר אנו מבקשים חוות דעת מקצועית, אנו נקבל חוות דעת מדויקת ואובייקטיבית. שיקול זה מתבסס על כך שיש לנו כלל של "אומן לא מרע אומנותיה", כלומר – איש מקצוע מקפיד לשמור על נאמנותו ומקצועיותו.
2. כך גם כלל בידינו שכאשר מדובר בדברים שעשויים להתגלות, אנשים מקפידים שלא לשקר.

אך כפי שתיארנו את החשש הספציפי בקשר לרופאים, נראה שאין די בסברות כלליות אלו בכדי לבסס את נאמנות הרופאים, מאחר שרופא שיאמר לחולה לב שאסור לו לצום למרות שבפועל אין בכך סכנה, לא יוגדר כרשולן או שקרן אלא לכל היותר כמי שהחמיר יתר על המידה, מתוך שיקולים רפואיים. אמינותו לא תיפגע כלל. כך גם בנוגע לשיקול השני, אין כאן איזה מחדל שעלול להתגלות.

סביר יותר, כפי שכותב רבינו הגאון רבי אשר וייס שליט"א, שנאמנותם של הרופאים איננה מושתתת על סברות כלליות, אלא על עיקרון ספציפי לרופאים, שלו שתי רגליים:

ראשית, כלל הוא ש"ניתנה הרשות לרופא לרפא". זו אינה רק רשות אלא חובה ומצווה גדולה של הרופא לעסוק ברפואות. ובכן, רשות זו כוללת את היכולת לערוך ניתוח מסובך שיכול להמית את החולה. מי מקבל החלטה קריטית זו על חיי אדם? האם הסנהדרין? כמובן שלא, אלא זהו הרופא. בתוך תחום האחריות שלו העניקה לו התורה אחריות וסמכות. בהכרח שאנחנו סומכים עליו ומאמינים בשיקול דעתו (ולכן, ההלכה מקילה יותר בשגגות של רופאים יותר מאשר שגגות של בעלי מקצוע אחרים).

מסיבה זו, יש לרופאים נאמנות בסיסית על החלטותיהם וחוות דעתם שהן מתקבלות על פי מיטב השיקולים הנכונים והרלוונטיים.

שנית, יתכן שלא רק מחמת שנתנה התורה רשות לרופא לרפא הוא נאמן, אלא שכלל הוא שבמקום שאין אפשרות אחרת, יש נאמנות לגורם היחיד היודע.

דוגמא מובהקת לכך היא ההלכה המעניקה נאמנות למיילדת להעיד איזה מבין שני תאומים יצא ראשון כמבואר בגמרא בקידושין (עג, ב). בשו"ת מנחת אשר (חלק ב סימן קלה) הביא רבינו הגאון רבי אשר וייס שליט"א ראיות מדבריהם של חמישה מגדולי הראשונים, שלפיהם יסוד הנאמנות שלה היא העובדה שהיא הגורם היחיד שנכח בשעת הלידה ויודע מי אכן נולד ראשון.

לפי זה, כך הוא הדין גם כן לגבי הרופאים: מאחר שעיקר הידע הרפואי נמצא בידיהם, והיכולת לאבחן ולקבוע מצב רפואי ואת דרכי הטיפול בו וכן את ההנחיות הכלליות ממה על אדם זה להישמר ואלו צעדים עליו לנקוט – נמצאים כולם בידיהם, עליהם נצטרך ונוכל לסמוך.

לכן, כאשר ניתן לבחון את אמינות הדברים אנו מזהים בפוסקים שכך נכון לעשות: הן בבדיקות לוודא את האבחנה, והן בהמלצת המשנה ברורה שמורה ההוראה יהיה בעל ידע מספיק בכדי שיוכל להבין בעניין בעצמו ולא יצטרך להאמין כסומא בארובה לדבריו של הרופא.

במאמרנו הבא, נסקור כמובטח שלשה יסודות חמורים בהלכה זו מבית מדרשו של רבינו החתם סופר.